

BİRLİK OLMANIN TEOLOJİK VE PEDAGOJİK TEMELİ*

Şükrü KEYİFLİ*
E-mail: sukru.keyifli@deu.edu.tr

Citation/©: Keyifli, Ş. (2017). Birlik olmanın teolojik ve pedagojik temeli. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 3, 9-21.

Öz

Bu çalışmanın konusu, Al-i İmran Suresi, 103. ayeti bağlamında birlik ve beraberlikle ilgili değerlerin tartışılmasıdır. Adı geçen ayette, Allah birlik içinde olunmasını ve birlikte aynı amacın gerçekleşmesi için ortak değerler etrafında birleşmesini tavsiye ediyor. O'nun bu tavsiyesinin bilinmesi ve bir değer olarak benimsenmesi gerekmektedir. O toplumsal bütünlüğü tehdit edecek başta ayrımcılık olmak üzere her türlü tutum ve davranışlardan kaçınılmasını sağlayacak bir işbirliğini de öneriyor.

Toplumsal birlik ve beraberliği zedeleyici tutumların engellenmesi, yerine birlik ve beraberlik anlayışının geliştirilmesi bakımından yol gösterici ayetlerden biri olan Al-i İmran, 103' te, birbirine bağlı dört temel değerden söz edilmektedir. Bunlar; toplumsal amaçları gerçekleştirmek için müştereklerde buluşmak, çıkara dayalı olmayan, güven ve işbirliğine dayalı birlikteliğin kalıcı ve sürdürülebilir olmasına katkı yapmak, tarihi ve kültürel tecrübe ve davranışları analiz edebilir olmak ve dini, ahlaki ve toplumsal sorumlulukların farkında olmaktır.

Çalışma bu temel değerler çerçevesinde, birey ve bireyin toplumsal yaşamı içinde gerekli olan birliktelik eğitiminin verilmesinde teolojik ve pedagojik temelleri ortaya koymaya çalışacaktır. Birlik olmanın teolojik ve pedagojik temeli başlığını taşıyan bu çalışmada Kur'an'da konuyla ilgili ayetlerin örgün ve yaygın eğitim ortamlarında değere dönüştürücü eğitim süreçleri hakkında tespit ve değerlendirmeler yapılacaktır.

Anahtar Kavramlar: Din eğitimi, yaygın din eğitimi, metafor tekniği

* Bu makale 14 Mayıs 2017' de İstanbul'da yapılan VIII. Uluslararası Din Görevlileri Sempozyumunda sunulan tebliğden üretilmiştir.

* Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi.

Abstract

THEOLOGICAL AND PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF BEING UNIFIED

The topic of this study is to discuss the values of unifying and togetherness in terms of the surah Ali-Imran, verse:103. In this verse, Allah advises and instructs people to be unified and for this aim they to be gathered around the common values. This His advice should be known and taken as a value. In addition, He recommends a cooperation in avoiding from any attitudes and behaviours especially from discriminations that threaten the social unity.

In this verse Ali-Imran(103) which is one of the verses of the Quran that preventing the harmful attitudes for the social unity and instructing to improve the common understanding of it, there are four essential values linked to each other. These are: to be come to the common point for establishment of the social aims; to be part of making sustainable and essential unity that is not based on interests but based on trust and cooperation; to be able to analyse the historical and cultural experiences and behaviours; and to be aware of religious, moral and social responsibilities.

Around these essential values, this study will try to accommodate the pedagogical and theological foundations of the unity education, which is necessary for individuals in their social life. With the title of Theological and Pedagogical Foundations of Being Unified, in this presentation, we will present some detections and evaluations about the educational process of the related Quranic verses in terms of formal and non-formal education

Keywords: Education, non-formal religious education, the technique of metaphor

Giriş

İnsanlar, topluluk halinde yaşarlarken, yaşantılarını anlamlı halde sürdürebilmeleri için ortak hareket etmek ihtiyacındadırlar. Başkalarının yardımı ve desteği olmadan yaşayamazlar. Yaşamak için mutlaka kendisinin dışındaki, diğer hemcinslerinden yardım almak zorundadırlar. İnsan, bu desteği dünyaya gelmesiyle birlikte almaya başlar. O, ilk desteği yakın çevresinden, anne ve babasından alır. Anne ve babanın desteği olmadan yaşayamaz.

Katkı ve destek almak ve vermekle görevli olan insanın, karşılıklı destek alıp vermeye dayalı bu ilişkisini devamlı hale getirebilmesi için kendisinin dışındaki diğer insanlarla işbirliği

yapması gerekir. Bu işbirliği, nitelikli olursa anlamlı ve etkili olur. İşbirliğinin nitelikli olması, insanların ortak amaç etrafında buluşmalarına, kendilerinin dışına taşarak, başkalarının hayatına katkı yapmasına bağlıdır. Başka bir ifadeyle, işbirliğinin yararlı olması, “değer” haline gelmesiyle olur.

İnsanlar arasındaki yardımlaşma ve dayanışmanın, değere dayalı hale gelmesine “birlik olmak” denir. Birlik kavramını, uzak hedefleri rehber edinen, anlamlı ve amaçlı birliktelikler olarak tanımlamak mümkündür. Nitelikli birlikten doğacak olan bütünselliğin temin edilmesi, tarih boyunca hep arzu edilmiştir. Birlikte yaşamak aynı ortamlarda birlikte kültür üretmektir. Üretilen kültürün gelecek nesillere aktarılması, birlikteliğin kalıcı olmasını sağlar. Benzer kültür paylaşımları zamanla bir arada yaşayacak olan bireylerin benliklerini oluşturur. Böylece kültür benliği, benlik de kültürün taşıyıcısı hale gelir (Kağıtçıbaşı, 1999). Kültür farklılaşmaları birlikte yaşamayı zorlaştırır. Bu durumda dinler devreye girerek insanların farklı kültürde olmalarına rağmen birlik içinde yaşamaları gerektiğini, Tanrı'nın isteğinin bu yönde olduğunu tavsiye ederler. Nitekim Allah, Kur'an'ı Kerimde bu konuda açık anlaşılır bir şekilde; *“Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O'ndan en çok korkanınızdır. Şüphesiz Allah bilendir, her şeyden haberdardır.”* (Hucurat, 49:13) buyurarak, farklılıkların tabii olduğunu, farklılıkların bir ayrılmaya neden olmak için değil, etkili iletişim kurarak birlikte hareket etmek için olduğunu vurgulamaktadır.

Eğitimciler, bunu değişik yöntem ve tekniklerle kalıcı davranışlara dönüştürmeyi hedeflemişlerdir. Bu mesajların doğru anlaşılması, insanlar tarafından gereğinin yerine getirilmesi, sadece hatırlatılmakla kalmamış, değer olarak benimsenmesi istenmiştir (Hesapçioğlu, 2011).

Birlik olmak bir sosyalleşmedir. İnsanlar tek başına yaşayamayacakları için başkaları ile sosyalleşmek ve onlarla birlikte yaşamak ihtiyacındadırlar. Yeterince sosyalleşemeyen insanların yalnızlaşacağını ve yalnızlığın da psikopatolojik sorunlara neden olacağını uzmanlar tespit etmişlerdir (Okumuşlar, 2013). Din ve onun eğitimi bireyin hem bireyselliğinin gelişmesini hem de sosyalleşmesini sağlamaya çalışır. Din inanan insana sosyalleşme konusunda tavsiyelerde bulunarak onun doğuştan gelen sosyal olma potansiyelinin açığa çıkmasına ve gelişmesine yardımcı olur ve bunu “hayırlı iş” olarak değerlendirir. Hz. Peygamber, “ Sizin en hayırlınız insanlara hayrı dokunandır “ buyurmuştur (İsa, 1978). Birlik olmayı bir değer olarak gören din, bu değerın eğitim yoluyla insanlara aktarılması gerektiği konusunda kararlı bir tutum izlemektedir. Bu nedenle örgün ve yaygın din eğitimi programlarında insanların birlikte yaşamaları konusunda eğitim öğretim verilmektedir. Bu bağlamda, örgün din eğitimi kurumlarında birlik içinde olmayı sağlayacak değer içeren kavramlara yer verilmiştir. Bu kavramlardan bir kaç şunlardır: Kardeşlik, Merhamet, Millet Sevgisi, Millî Birlik Şuuru vb.

Örgün din eğitiminde olduğu gibi yaygın din eğitiminde de haftalık cuma hutbelerinde, cami vaazlarında cemaate birlik içinde olmanın dini değeri anlatılmaktadır. Bu konuda Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan hutbe metinleri tüm Türkiye'deki camilerde okutulmaktadır.

Dinlerin hedef kitlesi olan insanlarda gerçekleştirmek istedikleri en önemli hedeflerden biri, değer taşıyan değer verilen ve değerli olan birliklerdir. İnsanların gelişi güzel, anlamsız ve belli bir amaca matuf olmayan birliktelikleri, dinin insanlara kazandırmak istediği amaçlar arasında yer almaz. Bu tür bir birlikteliği dinler, manasız kalabalıklar olarak değerlendirirler. Onun için bireysel davranış biçiminden çok toplumsal davranışları teşvik etmişlerdir. Değer verilen birliktelik, değer üreten birlikteliktir. Dinin değer verdiğine değer veren, değer verilenleri hep birlikte koruyup geliştiren bir toplumsal birlikteliğin mümkün olabileceğine olan öğretilerinin, anlaşılması daha çok eğitim ile mümkün olur.

İçeriğinde evrensel mesajları barındıran Kur'an, Müslüman, Müslüman olmayan ayrımı yapmaksızın, herkesin birlik içinde olmalarını istemektedir. Kur'an bu isteğini birden fazla ayette açıklamakla birlikte, özellikle birlik olmanın psikolojik ve sosyolojik temellerini, Al-i İmran Suresi 103. ayetinde açıklamaktadır.

"Hep birlikte Allah'ın ipine (Kur'an'a) sımsıkı sarılın. Parçalanıp bölünmeyin. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani sizler birbirinize düşmanlar idiniz de O, kalplerinizi birleştirmişti. İşte O'nun bu nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında idiniz de O sizi oradan kurtarmıştı. İşte Allah size ayetlerini böyle apaçık bildiriyor ki doğru yola eresiniz" (Al-i-İmran, 2:103). Ayeti yorumlayanlar, genellikle Kur'an'ın birleştirici ortak değer olarak kabul edilmesinin gerektiği konusunda neredeyse fikir birliği içinde olmuşlardır. Konuyla ilgili M. Hamdi Yazır, buradaki Allah'ın İp'inden kast edilenin Kur'an olduğunu, Kur'an'ın "Taat ve Cemaat", "İhlas", "İslam", "Ahdullah", "Emrullah" olarak da rivayet edildiğine işaret ederek, insanların topluca Kur'an'ın hedefleri doğrultusunda bir araya gelmeleri gerektiğini söylemiştir (Yazır, 1979).

Kur'an bu ayette, birlik olmanın gereğini, amacını, yöntemini ve sonuçlarını açıklamaktadır. Birlik ve beraberliği zedeleyici tutumların engellenerek, yerine birlik ve beraberlik anlayışının geliştirilmesi bakımından yol gösterici ayetlerden biri olan Al-i İmran, 103'ün, başta Müslümanlar olmak üzere tüm insanlara yönelik mesajlarının yeniden hatırlanması ve anlaşılmasında fayda vardır. Zira ayet, birbirine bağlı dört temel değeri hatırlatarak, insanların bu değerlerle etrafında karşılaştıkları sorunlara karşı duyarlı olabileceklerini ihsas ettirmektedir. Bu temel değerler;

- Toplumsal amaçları gerçekleştirmek için müştereklerde buluşmak,
- Güven ve işbirliğine dayalı birlikteliğin kalıcı ve sürdürülebilir olmasına katkı yapmak,
- Tarihi ve kültürel tecrübe ve davranışları analiz edebilir olmak,

- Dini, ahlaki ve toplumsal sorumlulukların farkında olmaktadır.

Kur'an, insanların birlikteliği konusunda iki temel yaklaşımı benimsemektedir. Bunlardan ilki, insanlar arasında mutlaka birlik ve beraberliğin, ortak hareket etme anlayışının geliştirilmesi, bunun hem bireysel hem toplumsal anlamda bir değer olarak kabul edilmesinin gerekliliğidir. Bu değerın elde edilmesi için her türlü çabanın sarf edilerek gerekli çalışmaların yapılması gerekir. Bu bağlamda Kur'an birlik ve beraberliğin bireye ve topluma sağladığı faydaları göz önünde bulundurarak bunun sağlanması ve sürdürülebilir olması için ibadet değerine yükseltmiştir. "Birlikte rahmet, ayrılıkta azap vardır" sözü, dinin bu konudaki yaklaşımını ortaya koymaktadır.

İkinci yaklaşım ise birliğin ortadan kaldırılmasına neden olacak insanî unsurların engellenmesidir. İnsanlar arasındaki ortak paydaların ortadan kaybolmasına ve zedelenmesine neden olacak tutum ve davranışlardan kaçınılması gerekir. Kur'an bu konuda iki önemli hususa dikkat çekmektedir. Bunlardan biri insanların birlik ve beraberliği tehlikeye düşürecek söz ve davranışlardan sayılan ve dini literatürde "fitne" olarak isimlendiren yıkıcı eylemlerden uzak kalınmasıdır. Fitne kelimesi, sözlükte "altın ve gümüş gibi değerli madenleri saflığını anlamak için ateşte eritmek" manasına gelmektedir. Tarihi süreçte ise kavramsal olarak insanlara sıkıntı veren, huzur bozucu davranışlar olarak anlamlandırılmaktadır (Çağrı, 1996). Diğer ise Müslümanlar arasında kişilik bozukluğunun dışı vurumu olarak tanımlanan ve tutarsız davranışlarla kendini gösteren manipülatör insan profili, yani münafıklık davranışlarıdır. Dinimiz münafıklığı, küfrünü gizleyerek kendini mümin gösteren veya imanla küfür arasında bocalayan kimse olarak görmektedir (Alper, 2006).

Bireysel davranışların, bireye sağladığı kazanımlarla, birlikte yerine getirilen davranışların kazanımları arasında nitelik farkı vardır. Birlikte yapılan işler daha kolay ve daha ekonomiktir. Aynı şekilde bireyin tek başına yaşamına anlam katması da mümkün değildir. Birey, başkaları ile birlikte başardığı işleri, başkalarıyla birlikte sürdürdüğü yaşantısı kazançlı ve anlamlıdır. Tek başına yaşayan insanın kendi varlığına anlam katması ve anlamı sürdürülebilir bir yaşama ulaşabilmesi için başka insanlarla işbirliğine gitmeye ihtiyacı vardır. İsteddiği her türlü imkânâ sahip, fakat tek başına bir dünya onu mutlu etmeyecektir. Onun mutluluğu başkalarıyla olan münasebeti ve başkalarıyla işbirliği yapması ile sağlanacaktır.

1. Birlik Olmanın Teolojik Temeli

Birlik olmanın teolojik temeli derken, İslam dini ve Kur'an'dan bahsettiğimizi öncelikle belirtmemiz gerekiyor. Kur'an'ın teorik kaynaklığını yapan ayetleri incelendiğinde, tüm öğretilerinin insanı merkeze aldığı görülecektir. Kur'an'ın insanı merkeze alması onun Allah'ın mesajlarını anlama, algılama ve anladıklarını davranışlara dönüştürebilecek yetenekte olmasındadır. Diğer canlılardan farklı olarak, insanın Allah'ın mesajlarını yerine getirebilecek özellikleri vardır. Birlik olmak, birlikte yaşamak da bu özellikleri arasındadır.

Daha önce de belirtildiği üzere, insanın yaşamını sürdürmesi başkalarına bağlıdır. Bu nedenle, bağımlı olduğunun bilincinde olarak, diğerleri ile birlikte hareket etmesi gerekir. O, bunu yaparken bazen kendinin dışına taşmasını ve özel isteklerinden vaz geçmesini bilmesi gerekecektir. İster şahsi, ister toplumsal olsun insan her türlü isteklerinin gerçekleşmesi için, başkalarının ilgi ve desteğini alabilmelidir. Kendisinin de başkalarının ihtiyacı olan desteği onlara vermekte tereddüt göstermemelidir. Şahsi isteklerinin gerçekleşmesi için başkalarının desteğini almak zorunda olan insanın, desteğini alacak olduğu insanın, isteklerinin olduğunun fakına varacak şekilde davranmalıdır. Her iki tarafın da isteklerinin karşılanması için işbirliği ve güç birliği yapması gerekecektir.

Kur'an bu iş birliği ve güç birliğinin yapılması için insanlara tavsiyelerde bulunmaktadır. Kur'an ile birlikte Hz. Peygamber de insanların birlikte olmalarının yararlı olduğunu hem anlatmış hem de uygulamaları ile göstermeye çalışmıştır.

Kur'an ve Sünnet, genel olarak İslam dininin birlik olma konusuyla ilgili verdiği bilgilerin tamamı, insanların aynı ortamlarda birlikte yaşamasının teolojik temelini teşkil etmektedir. Kur'an insanların birlik olmasını, dini ve ahlaki bir süreç olduğunu vurgulamaktadır. Bunun için birlik olmayı dini ve ahlaki bulurken, ayrılıkçılığı da din dışı ve gayri ahlakilik olarak değerlendirmektedir. Kur'an, insanların birliğinin sağlanmasında iki önemli adım öngörmüştür. Bunlardan ilki, birlik olmanın öneminin kavranması, diğeri de birliğin bozulmasına neden olacak "ayrılıkçılığın" ortadan kaldırılmasıdır.

Kur'an birlik olmayı, ortak amaçlar etrafında birleşmek olarak görmektedir. Konuyla ilgili ayetlerden bazıları şunlardır.

"Ayrıca Allah'a ve Resul'üne itaat edin. Ve birbirinizle didişmeyin. Sonra içinize korku düşer ve kuvvetiniz elden gider. Sabırlı olun, çünkü Allah sabredenlerle beraberdir".(Enfal, 8/46)

"Allah dinden Nuh'a tavsiye buyurduğu şeyi sizin için de bir kanun yaptı ve (Ey Muhammed!) sana vahyettiğimizi; İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya tavsiye buyurduğumuzu da şeriat kıldı. Şöyle ki: Dini doğru tutun ve onda ayrılığa düşmeyin. Fakat senin kendilerini davet ettiğin şey, müşriklere ağır geldi. Allah dilediğini kendine seçer ve kendisine yöneleni de doğru yola iletir". (Şura, 42/13)

"Allah, kendi yolunda kenetlenmiş bir duvar gibi saf bağlayarak savaşanları sever.(Saf, 61:4)

Kur'an, birlik içinde olmanın ön şartını, Allah'a, Peygamber'e inanmak olarak ortaya koymuştur. Bunu, Hz. Peygamber'in şahsında somutlaştırmıştır. Müslümanlar, birlik içinde yaşayabilmeleri için mutlaka Hz. Peygamber'in toplumsal liderliğini ve O'nun konuyla ilgili söylem ve tavsiyelerini dikkate almalıdırlar. Kur'an, Hz. Peygamber'in insanlar için Allah tarafından gönderilen bir yol gösterici olduğuna inanmakta tereddüt göstermeyi

ve güven krizi içinde olmayı birliği bozucu davranışlar olarak kabul etmektedir. Kur'an birlik içinde olmanın ikinci şartını birliği bozucu davranışlar içinde olmamak, yani bozgunculuk, ayrılmaklık yapmamak olarak açıklamaktadır. Kur'an, insanların bireysel ve toplumsal yaşamları sürecinde, birlik içinde olmayı engelleyici davranışlar göstererek, bütünlüğün bozulmasına neden olmamalarından ve böyle davranan insanlardan sakınmalarını istemiştir. Allah bu tür davranışları Kur'an'da "fitne" kavramı ile açıklamaktadır. Kur'an'a göre fitne, toplumsal varlığı yok edici, sosyal psikolojik bir hastalıktır. Toplumun parçalanmasına, birliğin bozulmasına ve ortak hedefler uğruna çalışmaktan uzaklaşarak ayrılmak veya ayrılmayı tasvip etmek, Kur'an'ın toplumsal yapı anlayışına uygun tutum ve davranışlar değildir. Bunun adı ayrılmaklıktır.

Ayrılmaklık, insanlar arasındaki ortak yaşam alanını ifsat eden, parçalayıcı ve güçten düşürücü toplumsal hastalıktır. Kur'an birlik olmak kadar, ayrılmaklı olmayı da şiddetle tavsiye etmektedir. Kur'an ayrılmak nedeni olarak, ortak değerler konusunda ihtilafa düşmek, Allah'dan gelen diğer mesajlara karşı inançsızlık içinde olmak, peygamberler konusunda şüphe ve fitne üretmek, birlik olunmasıyla ilgili uyarılara kulak asmamak gibi hususları görmektedir.

"Şüphesiz ki Allah kitabı hak bir sebeple indirmiştir. Kitap hakkında ihtilafa düşenler ise, şüphesiz haktan uzak, bir anlaşmazlık içindedirler." (Bakara, 2:176)

"İnsanlar tek bir ümmetti. Ayrılmaları üzerine Allah, rahmetinin müjdecileri ve azabının habercileri olmak üzere peygamberler gönderdi ve beraberlerinde hak ile ilgili kitap indirdi ki, insanların, aralarında ihtilaf ettikleri şeyler hakkında hakem olsun. Bunda da sırf o kitap verilenler, kendilerine bunca deliller geldikten sonra tuttular, aralarındaki hırs ve kıskançlık yüzünden anlaşmazlığa düştüler. Bunun üzerine Allah kendi izniyle, iman edenleri, onların hakkında anlaşmazlığa düştükleri hakka ulaştırdı. Allah, dilediğini doğru yola iletir." (Bakara, 2:213)

"O zaman Allah şöyle dedi: "Ey İsa, şüphesiz ki seni öldürecekim, seni kendime yükseltecekim ve seni inkârcılardan temizleyecekim. Hem sana uyanları, kıyamete kadar o küfredenlerin üstünde tutacağım. Sonra dönüşünüz banadır, ayrılığa düştüğünüz hususlarda aranızda hükmedecekim." (Al-i-İmran, 3:55)

"Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra parçalanıp ayrılığa düşenler gibi olmayın. İşte bunlar için büyük bir azap vardır." (Al-i-İmran, 3:105)

"İnsanlar, aslında bir tek ümmet idiler, sonra ihtilafa düşüp ayrı ayrı oldular. Eğer Rabbinden bir karar çıkmamış olsa idi, ihtilaf edip durdukları

şeyler hakkında şimdiye kadar aralarında çoktan hüküm verilmiş olurdu.”
(Yunus, 10:19)

*“Eğer Rabbin dileyseydi elbette bütün insanları tek bir ümmet yapardı.
Hâlbuki yine de ihtilaf edip duracaklardı.”* (Hûd, 11:118)

*“Dinlerini parçalayan ve bölük bölük olanlardan (olmayın. Bunlardan) her
firka, kendilerinde olan ile böbürlenmektedir.”* (Rum, 30:32)

Toplumsal yapıyı bir vücudun organlarına benzeten sosyologlar, toplumsal ayrılıkları, toplumsal yapıyı güçsüzleştiren, dışarıdan gelecek olumsuz etkilere karşı savunmasız bırakan davranışlar olarak görmektedirler. Bu durum, Kur'an için de geçerlidir. Kur'an, ayrı ayrı anlayışlar içinde olmayı tasvip ederken, ayrılıkçılık yapmayı ret etmektedir. Kur'an'a göre toplumsal farklılıkların olması, toplumu meydana getiren insanların bireysel ya da gruplar halinde farklı olmaları, insanların birbirlerini tanımaları ve iletişim içinde olmaları için gereklidir, ancak bunu bir değer olarak görmeyip, toplumsal yapıyı bozucu olmayı da ahlaksızlık olarak görmektedir.

2. Birlik Olmanın Pedagojik Temeli

Pedagoji, çocuk eğitimi ilkeleri anlamında kullanılan bir kavramdır. Dilimize eğitim bilimi olarak geçmiştir. Bugün pedagoji deyince akla genel eğitim ve öğretim ilkeleri gelmektedir. Eğitim süreçlerinin yönetilmesinde, verimliliğinin sağlanarak eğitim hedeflerinin gerçekleşmesinde, pedagojik eğitimin değeri tartışılmaz. İnsana kazandırılacak her türlü bilgi, beceri, tutum ve davranışların kalıcı hale gelmesini sağlamak için pedagojik ilkelere göre davranmak gerekir.

Yetiştirme ve geliştirme faaliyeti olarak tanımlanan eğitim, insanın doğuştan getirdiği yeteneklerini hedef alır. Bu hedef ile eğitim çocuğun doğuştan getirdiği yeti ve yeteneklerini dış çevre ile buluşturarak, yararlı hale getirilmesini sağlar. Eğitim bunu yaparken, insanı ve onun eğitilebilen özelliklerini esas alır. Eğitimin insanı esas almasının nedeni bireyin eğitilebilecek özelliklerin bulunmasındandır.

Birey, özünün çevreyle buluşması, çevre ile uyumlu yaşamasına katkı yapması bakımından her dönemde kendine özgü özellikler göstermektedir. Pedagoji bu özelliklere göre gerekli olan bilgi, beceri ve tutumların kazandırılmasıdır. İnsan doğumundan sonra sahip olduğu kazanımlarının çoğunu eğitim yoluyla elde eder. Bireysel ve toplumsal yaşamına ait olanlar da bunların içindedir. Birlik olmak ve bir arada yaşamak gibi becerilerin kalıcı davranışlara dönüşmesi de eğitim sayesinde mümkün olmaktadır.

Çocukların temel eğitim becerilerin geleceğe yönelik tutum ve davranışlarının kazandırıldığı kurumlar, örgün eğitim kurumlarıdır. Bu kurumlarda çocuğun gelişimsel özellikleri dikkate alınarak bireysel ve toplumsal alanlarda kendini gerçekleştirmesini

sağlayacak eğitim verilmektedir. Verilen eğitim arasında, çocuğun birlikte olma, birlikte iş yapma ve birliğin korunmasına katkı sağlama eğitimleri de bulunmaktadır.

Birlik olmanın bir değer olduğunu kabul ederek, değer eğitimi programlarında birlik olma eğitimine de yer verilmelidir. Milli, dini, kültürel değerler arasında birlik ve beraberlik kavramının bir değer olarak benimsenmesinde yarar vardır. Değer eğitimi alanlarından biri olan örgün eğitim kurumlarında konuyla ilgili derslerde birlik olma ile ilgili konulara yer verilerek, bir takım kazanımların gerçekleştirilmesine önem verilmelidir. Örneğin ilk ve ortaöğretim kurumlarındaki Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Vatandaşlık dersleri gibi sosyal bilimler alanındaki derslerde, öğrencilere birlik ve beraberlik içinde olmanın eğitimi verilmelidir. Ancak halen bu konuda okullarda doğrudan bir eğitimin verilmediği söylenebilir. Nitekim konunun dini boyutunun olması hasebiyle, İlk ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde çok az yer verilmiştir. Konu, bir değer kavramı olarak İlköğretim 4. Sınıflarda Ahlak öğrenim alanında, Sevgi, Dostluk ve Kardeşlik ünitesinde ele alınmaktadır. Bu ünitenin kazanımları aşağıdaki gibidir;

- Sevmenin ve sevilmenin bir ihtiyaç olduğunu fark eder.
- Sevginin, yaratılmışların hayatlarını sürdürmedeki önemini açıklar.
- Sevginin Allah tarafından insanlara verilen bir nimet olduğunu örneklerle açıklar.
- Sevgi ifadesi olan davranışlara örnekler verir.
- Allah'ın, yarattıklarını sevdiğine dair örnekler verir.
- Sevginin, dostluk ve kardeşlik bakımından önemini irdeler.
- İslam'da sevgi ve barışın önemini örnekleri ile açıklar.
- Dostça ve kardeşçe yaşamaya özen gösterir.

Bu kazanımlara göre eğitim kurumlarında öğrencilere birlik olmak ile ilgili "bilgi", "kavrama" ve "uygulama" basamaklarında davranışlar kazandırılmak istenmiştir. Birlik içinde olmanın gereğine inanmak, başkalarına tavsiye etmek ve günlük yaşantı içinde hayatın bir parçası haline getirmek gibi duyuşsal hedeflere yer verilmemiştir. Bu nedenle okullarda birlik olmanın eğitimi, bilgi düzeyinde gerçekleşmektedir. Bilginin davranışa dönüşmesi için duyuşsal alanda da gerçekleşmesi gerekmektedir.

3. Kur'an'da Birlik Olmanın Anlatımı: Metafor Tekniği

Kur'an'ın anlaşılmasıyla ilgili iki önemli yol vardır. Bunlardan biri Kur'an'ın kendini anlatması ile ilgili yöntem ve teknikler, diğeri ise sosyal bilimler alanında geliştirilen anlama yöntem ve teknikleridir. Kur'an, kendini anlatma konusunda da farklı yöntemleri kullanmıştır. Bu yöntemlerden biri de benzetme yöntemidir.

Genel olarak mecaz yöntemi denilen bu yöntem, Kur'an'ın kendisinin anlaşılması için başvurduğu yöntemlerden biridir. Fransızca bir kelime olan Metafor kelimesi, Yunanca "Metapherein" kelimesinden türemiştir. Meta, değiştirmek pherein de katlanmak anlamındadır (Kuyucu, Şahin, Kapıcıoğlu, 2013). Metafor, dilin sembolik amaçlı kullanımına bağlı olarak bir kavram veya durumu başka bir kavramla veya bir durumla ifade etmek biçiminde tanımlanabilir. Metaforlar üzerine, sosyal bilimlerin değişik disiplinlerinde 1980'lerden beri çok sayıda araştırma yapılmıştır (Kuyucu, Şahin, Kapıcıoğlu, 2013). Metafor kavramı, Türkçede "benzetme" kavramıyla karşılanmaya çalışılmıştır. Benzetme sözlükte, bir kavramın anlatılmasında benzer özelliklerinden dolayı başka kavramların kullanılması (genellikle görsel ya da somut ifadelerle anlatımı kuvvetlendirme amacıyla kullanılır) şeklinde tanımlanmaktadır. Eğitimde, sınıf içi öğretim süreçlerinde, konu anlatımlarında, bazen yöntem bazen de teknik olarak kullanılmaktadır.

Benzetmeler çoğu kere uzun anlatımlara gerek olmadan, anlamayı sağlayan pratik yollardan biridir. Günlük konuşmalarımızda, kendimizi ya da muhatabımıza merhametini anlatabilmek için örneklendirmeler yaparken mecazlardan, benzetmelerden yararlanırız. Benzetme sürecinde, benzetilenlerin bilinen ve hayatın içinden olanlardan seçilmesi, amacın gerçekleşmesi bakımından önemlidir. Bu yöntem, öğrencilerin konuları kolay anlamalarını, kazanımlara daha kolay ve kısa zamanda ulaşmalarını sağlamaktadır. Onun için son zamanlarda, öğretim kurumlarında öğretmenler, özellikle sosyal bilimler alanında mecaz ve benzetme yöntemlerini kullanmaktadırlar.

Metafor tekniğinin eğitimdeki yararları konusunda ilk akla gelenleri şöyle sıralamak mümkündür (Kalyoncu, 2012).

- Soyut ve anlaşılmasında güçlük çekilen, karmaşık konuların anlaşılmasını kolaylaştırır. Öğrenme konusunu bütünsel olarak, somut hale getirdiği için oldukça kullanışlı bir tekniktir.
- Öğrenmede motivasyonu artırır. Ayrıca öğretme kolaylığı sağlar. Onun için öğrencilerin öğrenme, öğreticilerin de öğretim istekliliğini artırır.
- Öğrenilen kavramların uzun süre bellekte saklanmasına katkı sağlar.
- Bilimsel düşünme ve problem çözme yeteneklerini geliştirir.

İnsanlarda kalıcı tutum ve davranışların eğitim yoluyla gerçekleştirileceğini bir prensip olarak gören Kur'an, kalıcılığı sağlamak için bu yöntemden yararlanmıştır. Çalışma konumuzu teşkil eden Al-İ İmran 103'de de, bu yöntemi kullanmıştır.

"Hep birlikte Allah'ın ipine (Kur'an'a) sınıksız sarılın. Parçalanıp bölünmeyin. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani sizler birbirinize düşmanlar idiniz de O, kalplerinizi birleştirmişti. İşte O'nun bu nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam

kenarında idiniz de O sizi oradan kurtarmıştı. İşte Allah size ayetlerini böyle açık bildiriyor ki doğru yola eresiniz.” (Al-İmran, 3:103)

Ayet, Müslümanların şahsında tüm insanları hedef kitle kabul ederek onlara, toplumsal yaşamın sürdürülebilir hale gelmesinde, gerekli olan temel ilkeleri kavratmayı hedeflemektedir. İnsanları birlik olmanın gereğine inandırmak, birlik ve bütünlük içinde olmanın önemini kavratarak, birlik ve beraberlik içinde olmamanın sonuçlarıyla ilgili bir perspektif sunmuştur. Kur’an, konumuzu teşkil eden ayette bunu, birbirine bağlı dört temel kazanım ile gerçekleştirmek istemiştir.

Kur’an bu kazanımların ve hedef davranışların gerçekleşebilmesi için öncelikle birlik olmanın gereği hakkında bilgi vermiştir. Ardından, birlik olmanın gereğini yerine getirmek için gerekli duyuşsal alan gerçekleştirmesinin sağlanmasına çalışmıştır. Bunun için Kur’an’ı referans göstermiştir. İslam dinine inanmış ve Kur’an’ı temel inanç konusu olarak kabul eden kişinin, Kur’an’ın bu referansını daha kolay kabul edebileceği muhakkaktır. Kur’an, birlik olmanın gereğine inanan kişinin, inandığı ve bildiği konuyu ertelemeyen, kısa sürede davranışa dönüştürmesini istemiştir. Bunun için Kur’an ayette, birlik olunmaması halinde geçmiş toplumların başına neler geldiği ile ilgili bir hatırlatma yapmıştır. *“Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında idiniz de O sizi oradan kurtarmıştı”...* diyerek, kültürel hatırlatmada bulunmuştur. Ayrılık içinde olmanın, insanın hem bireysel hem de toplumsal yaşamı için bir tehdit olduğunu hatırlatmıştır.

Sosyal Psikoloji biliminin verileri, insanların geçmişte yaşadıklarının hatırlatılmasında, duyarlılıklarının arttığı konusunda nerdeyse hem fikirdirler. Aynı şekilde toplumlar, eskiden yaşadıklarını yeniden yaşamak istememekte, onlarla ilgili hatıraları canlı tutarak, yeni nesillerin benzer bir tehlikeye düşmelerini önlemek istemektedirler.

Ayete bu perspektiften bakıldığında üç benzetmenin kullandığı görülecektir. Bunlar;

1. “İp”. Burada, benzeyen ip, benzetilen birlik olmaktadır.
2. “Kalplerin birleştirilmesi: Benzeyen “birlik” olmak, benzetilen “birleştirilmiş kalp”tir.
3. “Ateş çukuru”. Benzeyen, “ayrılık” birlik içinde olmamak, benzetilen “ateş çukuru” dur.

Kur’an’daki anlatım tekniği hadislerde de kullanılmıştır. Hz. Peygamber birlik olmanın önemiyle ilgili anlatımında benzetme tekniğini kullanmıştır. Hz. Peygamber, *“Müminler birbirlerini sevmekte, birbirlerine acımakta ve birbirlerini korumakta bir vücuda benzerler. Vücudun bir uzvu hasta olduğu zaman, diğer uzuvlar da bu sebeple uykusuzluğa ve ateşli hastalığa tutulurlar”*. (Buhari, Edep, 27; Müslim, Bir, 66) buyurarak insanların, birbirlerine karşı olan tutum ve davranış şekillerini, insan vücudunun organlarının bir birleriyle olan ilişkilerine benzetmiştir.

Hz. Peygamber, birlik olmayı kalıcı davranışa dönüştürebilmek için insanların duygudaşlık yapmaları gerektiğini söyleyerek, "*Hiçbiriniz, kendisi için arzu ettiği şeyi kardeşi için de arzu etmedikçe iman etmiş olmaz*"(Buhari, İman, 7) buyurmuştur.

Sonuç ve Değerlendirme

Kur'an, birlik ve beraberlik eğitiminde yöntem olarak mecaz ve benzetim tekniğini kullanmıştır. Bu durum Al-i İmran suresi 103.ayetinde Kur'an'ın ipe, Allah'ın ipine benzetildiği görülmektedir. İp, herkesin tutunabileceği güçlerin bir arada toplanmayı sağlaması ve güven verici olması bakımından sembolik değeri olan bir araçtır. İpin günlük hayattaki işlevi, sorun çözmede bir materyal olarak kullanılmış olmasıdır.

Kullanılan ikinci benzetme, kalplerin birleştirilmesidir. İslam kültüründe kalp, imanın, samimiyetin, inancın ve kararlılığın merkezidir. Tutum ve davranışların gereğine inanma ve yerine getirilmesi için gerekli olan samimiyet kalpte bulunur. Kalpten onay almayan hiçbir davranış gerçek kabul edilmez. Dil ile söylendiği halde kalp tarafından tasdik görmeyen inanç muteber sayılmaz.

Kur'an ayette, "*...Hani sizler birbirinize düşmanlar idiniz de O, kalplerinizi birleştirmişti...*" hatırlatmasını yaparak, geçmişte yapılan bir hatadan dönüldüğünü, yeniden aynı hataya düşülmemesi gerektiğini açıkça belirtmiştir. Birlik ve kardeşliklerin samimiyete dayalı olması gerektiğini vurgulamıştır. Kalplerin birleştirilmesi benzetmesi, birlik ve beraberliğin, insani, dini, ahlaki ve sosyal bir değer olduğuna işaret etmektedir. Bu nedenle birlik eğitiminin, eğitim ve din eğitimi alanlarında, öğretim konusu yapılarak, birlikte yaşamının imkânının sağlanması gerekmektedir.

Yapılan benzetmelerden biri de cehennem çukurudur. Cehennem kavramı dinin temel kavramlarından biridir. Oldukça sakındırıcı olmasına rağmen mahiyeti hakkında soyut bilgiler mevcuttur. Cehennem, Allah'ın istediği davranışları yerine getirmeyenler için bir cezalandırma alanıdır. Cehennem mahiyeti hakkındaki bilgiler, cezalandırma ile ilgili tasvirlerle göre bilinmektedir. Kur'an, cehennemi, ateş yanan yer olarak tasvir etmektedir. Günahkârların bu ateşin içinde yanacaklarını söylemektedir. İnsanlar, ateş hakkında somut bilgiye sahiptirler. Ondaki fayda ve zarar görmüş olmalarından dolayı ateş hakkında deneyimler edinmişlerdir. Bu deneyim, onun mahiyeti hakkında fikir yürütme yeterliliğini kazandırır. Kur'an ayrılık içinde olmayı cehennem çukuruna, cehennem çukurunda yanan ateşte yanmaya benzetmiştir. O bunu, "*...Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında idiniz de O sizi oradan kurtarmıştı...*" buyurarak açıklamıştır.

Ayetin bu bölümünde yapılan "ateş çukurunun kenarı" ve Allah'ın bu uçurumun kenarından çekip alması, insanlarda kurtulma duygusunu uyandırmaktadır. İnsanların en fazla korku duydukları alanlardan biri de uçurumdan düşmektir. Bunu gerçek hayatta yaşamak istemedikleri gibi rüyalarında da görmek istemezler. Rüyasında uçurumun kenarına gelerek düşme anı ile karşı karşıya gelen birinin, uyandığında gerçekten o anı

yaşamış gibi etkilendiğine şahit olmuşuzdur. Ayette, insana uçurum korkusu hatırlatılarak ayrılıkçılıklardan kaçınması istenmektedir.

Kaynakça

- Alper, H. (2006). Münafık. *İslam Ansiklopedisi* içinde. (c.31, ss.563-568). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Baknalığı, M. E. (2010). *İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretim programları*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı .
- Çağrı, M. (1996). Fitne. *İslam Ansiklopedisi* içinde. (c.13, ss. 156-159). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Hesapçıoğlu, M. (2011). *Öğretim ilke ve yöntemleri* . Ankara: Nobel.
- İsa, M. B. (1978). *Sünen-i tirmizi tercümesi*. İstanbul: Yunus Emre.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1999). *İnsan ve insanlar*. İstanbul: Evrim Yayınevi ve Bilgisayar Sanayi.
- Kalyoncu, R. (2012). Görsel sanatlar öğretmeni adaylarının “öğretmenlik” kavramına ilişkin metaforları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 471-484.
- Kuyucu, Y., Şahin, M., Kapıcıoğlu, O. (2013). Okul öncesi öğretmenlerinin “çocuk” kavramına ilişkin sahip oldukları zihinsel imgeler. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 43-53.
- Türk Dil Kurumu. (2010). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Okumuşlar, M. (2013). *Sosyalleşme sürecinde din eğitimi*. Konya: Yediveren.
- Yazır, M. H. (1979). *Hak dini Kur'an dili*. İstanbul: Ensar Neşriyat.